

REFLEXIONS SOBRE LA POESIA

Jordi Valls

Sovint a la vida decidim aturar-nos, respirar a fons i fer una ullada al nostre entorn. Diguem que estem cansats de perseguir la pastanaga que ens han posat al davant i volem replantejar-nos la realitat que ens ha tocat viure. Trobem que al voltant només hi ha una gran confusió: l'excés d'informació no ens ha fet més savis, ens ha fet més submisos. Davant l'especialització que hem patit en tots els camps de la vida, cedim les nostres inquietuds als experts, i els experts són cada dia més desdibuixats, més vulnerables –gairebé tant com nosaltres mateixos –.

No hi ha res sagrat; res absolut. Només sofistes que defensen postulats superats pel seu propi temps. Sempre puntualitzant els marges de l'abisme, però sense acostar-s'hi. Delimitant la paraula a la comunicació explícita, des de fora. Des del perímetre de la circumferència, descrivint el gruix de la línia, sense mirar mai al centre. Des de les trampes dels conceptes per a què no els atrapis manipulant la realitat per mantenir-se absurdament a les seves tesis. El prestigi, la vanitat, el poder... Cada codi especialitzat esdevé una arma de pensament únic. Però dins hi ha la irrefutable paraula que es transforma i ens transforma. I en caure els poetes dins d'ella, gràvids, ingenus i sincers, acceptem els nostres errors, relativitzem els nostres èxits i descobrim la nostra identitat més veritable. La nostra desintegració en purpurina regalada al no-res. I malgrat tot, som, encara, una esperança?

* * *

Paul Celan afirmava que s'escriu molt poca poesia. Paradoxalment s'edita més que en cap altre moment històric, però potser no s'edita amb el rigor exigible. Celan no anava errat. S'escriuen molts versos i alguns

raonablement ben escrits, però de poesia ben poca. La poesia és un valor devaluat, ens ho demostra la precària i molts cops absent presència a la vida pública o en els mitjans de comunicació. Relegada a la classificació genèrica d'oci, la poesia ocupa el mateix lloc social que les grans superfícies comercials i l'*Operación Triunfo* de torn. Avui dia, el consumisme de masses i el ritme trepidant de la vida quotidiana han arrasat amb tot. La poesia viu enmig d'aquesta confusió cada dia més alienant.

* * *

Malauradament la poesia no pot afirmar-se en veu alta; ni tan sols no es pot explicar. Però com tota abstracció, parteix d'un absolut impossible de definir i, en la majoria de casos, ni tant sols d'apreciar, sinó és, amb la lectura atenta i matisada del poema, per només poder trobar de tant en tant algun reflex sobtat, del que era en un origen, en el moment de ser escrita.

La poesia, però, quan es vol definir perd el seu concepte. Així com la línia de l'horitzó no és el límit del món, només l'abast del seu esguard, així la poesia que en el moment de concretar-la se'ns escapa dels dits i només podem conèixer breus esquitxos del que va ser, en la forma del poema.

Potser és aquesta fusió entre poeta i lector, units per un instant de descobriment, que la poesia és revelada, i no és només per la complicitat estètica o emocional; hi ha algun element que se'ns escapa, algun misteri inexplicable. Fora d'això, poca cosa més: un fals refugi per a qui busqui respostes o bellesa explícita. No hi ha refugi a la poesia, només o_da descobrint-se àmbit entre el silenci, des d'una actitud oberta i sense prejudicis.

Entre els misteris de la poesia hi ha el suggeriment. Com una mena d'intermediari, es presenta entre eteri i palpable, en un nivell ambigu, íntim i gens definible, com totes les presències poètiques. La matèria del suggeriment la trobem en el desig irresolt, la insatisfacció perpètua, l'esdeveniment del monstre descriptiu: Escoltar, per exemple, Debussy... Aquella calma aparent, hipnòtica. És com quan tanques els ulls per fer la migdiada i, de sobte, necessites obrir-los. Intueixes que pot ser el darrer moment de la teva vida. Sí, la mort tan present. Aquella por de perdre la calma absoluta, el xerric imparable dels grills entre la xafogor de l'estiu i aquest pensament insofrible que fa que sigui jo, ara mateix, tan fugaç.

* * *

És habitual que la gent parli de la inspiració, o de la Musa poètica, però ningú no para esment a l'expiració, o al treball que realitza el poeta a partir del material inspirador. Respirar consta de les dues accions, però també hi ha una tercera important i que els poetes anomenats hermètics reivindiquen: la pausa entre inspirar i expirar, el contacte amb el buit, amb el silenci. Potser com a resultat de l'equilibri entre aquests dos extrems. És, però, la inspiració, la revelació mitificada tradicionalment, potser, sense parar gaire esment a la complexa construcció del poema. Aquest primer pas que es concreta en aquella primera paraula, o aquell primer vers, és el germen d'alguna inquietud que fressa per sortir a fora. Poques vegades la realització d'un poema roman fidel a un primer impuls. La intuïció del poeta és la seva essència, però el cert és que només és un primer pas massa inconsistent, massa pobre, com per a ser tingut en compte. Baudelaire escriu "La inspiració és decididament la germana del treball diari". És el preàmbul del poema, la llambregada. Més tard aquest primer pas, aquesta llum, fructificarà, o no. Però ara el pes de l'elaboració, recau en la construcció del poema, en la lenta aparició de la Idea, i l'ajustament entre imatge i reflexió. El procés esdevé de vegades equívoc, decebedor, costós i en molts casos impracticable. L'expiració pot acabar en un baf desinflat contra un fals mirall, o ben al contrari, com l'alliberament de l'essència primera, la inspiració, que finalment entronitza tot el procés i pren la paraula per transformar-la, en els casos més òptims, en poesia.

* * *

Què és un poema? Un text escrit o memoritzat en forma de vers, amb una mètrica de caràcter estròfic i amb unes claus simbòliques que eleven el llenguatge a una categoria superior de coneixement emotiu. La definició sembla prou satisfactòria; ben bé podria il·lustrar un diccionari i, com que sona bé, la podríem donar per vàlida, però exclouríem perversament tota la poesia no cadenciada, en poques paraules, l'estètica del vers lliure, la que ha canviat el gust poètic d'aquests darrers segles. Trobo que és una manca de sentit de la realitat actual definir el vers lliure –no cadenciat– com a prosa retallada. Sense desmerèixer la prosa, crec que d'una vegada per totes s'hauria d'acceptar com a poema la intenció del text i no la seva mètrica per molt "moderna" que aquesta es vengui. T.S. Eliot, sense anar més lluny, advertia que el vers lliure no existeix, perquè tot poema ha de respondre a la seva coherència interna. Aquell que cregui que el vers lliure té sinònim de menys esforç, o de relaxament formal, va molt errat; també el vers lliure ha de respondre a una música interna i s'ha d'entendre

T. S. Eliot (1888-1965)

com una evolució del poema, davant l'artificialitat de la cadència de les mètriques esmentades. Si a l'art pictòric el pas del figurativisme a l'abstracció no significa, avui dia, un qüestionament en l'evolució i en el prestigi de la pintura, no trobo lògic, doncs, aquest establiment subtil de categories poètiques, justificades per certs manuals de mètrica i practicades des d'una visió clàssica de la forma, quan gairebé tothom accepta que no existeix ni bona ni mala poesia, simplement poesia o absència de poesia, i és aquí on s'hauria de centrar el debat. Què és un poema? Tant se val. En el millor dels casos pot ser el residu de la poesia.

* * *

Molt se n'ha parlat de la música en relació amb la poesia. Tots dos conceptes comparteixen la paraula líric. Aquesta paraula d'arrel grega, parteix de l'instrument musical lira que a l'antiguitat utilitzaven els poetes per acompanyar els seus cants. Des de les obres d'Homer fins a Arnaud Daniel, les composicions versificades anaven unides a la música. És aquest l'argument que possibilita l'aparició de les formes mètriques com el sonet, la sextina, l'octava, la silva, el romanç, etc.

La separació entre música i poesia no s'ha produït d'un dia per un altre. De fet, la cançó és una herència d'aquells primers cants i els recursos mètrics com la rima i la simetria sil·làbica del vers s'utilitzen per facilitar la memorització i la recitat amb una certa cantarella, per tal de no perdre fil i esdevenir grat a l'oïda dels receptors. L'evolució de la música i de la poesia neix amb el sentit de privacitat, el romanticisme trenca amb el gaudi del pur entreteniment i l'art farà créixer "l'ànima col·lectiva" i –aquesta és la novetat– individual. La música, la pintura, la poesia, les arts en general passen a un estament superior: l'home nou ha de sorgir d'una nova sensibilitat; canvia l'estètica i per tant el gust; s'experimenta, creix el món de les intuïcions, les percepcions, s'atribueix importància a l'estat d'ànim.

La música i la poesia creixen per separat i aprofundeixen dins l'ànima humana. La música simfònica s'allibera de la melodia, reclama l'atenció de l'oient. El poema s'allibera de la mètrica i s'imprimeix en llibres, en edicions cada cop més acurades. De fet, el lector definitivament esdevé lector privat. Davant d'aquesta evolució moderna haurà mort la música de la poesia a conseqüència de la separació de les dues arts al llarg del temps, o simplement, ha evolucionat a una distribució dels sons més complexa?

És possible que el vers lliure hagi permès el pas de la cantarella mètrica a la complexitat fònica. Intueixo que deu ser així. Si ho fos, es demostraria

que aquest pas és determinant, i fins i tot, justificable per a la vitalitat del gènere, per tal d'aplicar les tècniques més avantguardistes per violentar la paraula: el trencament de la sintaxi, l'arritmia, el desordre del temps verbal, és a dir, l'acronia i la relativització del punt de vista. Allò que diria Kandinsky: sobreposar les dimensions de la perspectiva, no des de l'ordre que imposa la realitat, sinó com a una suma de fragments disposats en un mateix pla, sense un discurs narratiu extern que s'interposi en l'autoconeixement de l'esperit individual. És clar, que sempre hi ha el risc de circumdar el buit, argument que significaria la inexistència de l'ànima humana, però això ja és un altre debat.

Sempre i quan no es trenqui el sentit de la poesia crec que tot camí és legítim. Recordem les paraules de T. S. Eliot "La música de la poesia no és una cosa que existeixi a part del significat". Que serveixi doncs, aquesta afirmació com a límit; no perdem el nord de la paraula "líric" mentre no trobem un camí més fiable entre el nostre pensar, el nostre sentir i el nostre intuir.

* * *

Un dels problemes amb que es troba el poeta actual, és que en els nostres dies, no en queden de referents on poder cimentar una obra. Cap valor perdurable, cap fe inamovible, cap afirmació que esdevingui sentència. Més concretament, la fe cristiana ha donat pas a la raó i l'argument de la creença religiosa ha deixat de tenir fonament. El mateix ha passat amb les ideologies redemptores de la classe obrera i el més preocupant, amb la pèrdua dels principis bàsics com els drets humans i la democràcia. Hem caigut en el consumisme pur, no amb l'entusiasme que destil·la el mercat, més aviat, ens ho hem pres com el succedani narcotitzant de la insatisfacció individual. D'altra banda, l'esperança en el futur ha perdut el seu prestigi i només queda el present desfet a les mans, per un periodisme que mata la notícia en fer-se pública.

Davant d'aquest panorama el poeta se sent com una mena de desplaçat. Abans escrivia per a una minoria, ara escriu per a sí mateix, o per a ningú. El sol fet d'escriure li proporciona un sentiment contradictori: assumeix que és absurd i alhora te la necessitat imperiosa de gastar tinta, de fer alguna aportació personal, no des de la seva ànima perquè ja no hi creu. I es troba davant d'ell mateix lluitant cos a cos per extreure'n algun indici que el satisfaci. Però no hi ha prou amb aquest indici, caldrà ser original, dir les coses com no s'han dit abans, impactar el lector d'alguna manera, impactar-se a un mateix. En altres paraules, s'ha de ser inclassificable,

amb tots els riscos que això comporta. Molt poca gent fa algun esforç d'interpretació d'un text llegit. De fet, molt poca gent llegeix. I el més trist de tot és que la pròpia crítica literària tampoc no fa la seva tasca d'una forma sistemàtica, rigorosa i professional –que seria el desitjable–. Les exigències del mercat i les influències personals són més fortes que el servei a la literatura i a l'art.

Són, doncs, temps mediocres, on només es valora la mediocritat descriptiva quotidiana, sense anar més enllà. Segons Eugenio Montale, “si l'art d'avui tendeix a la prehistòria, i té moltes probabilitats de ser oblidat algun dia, la història futura podrà tornar a descobrir-lo més tard per posar-lo als seus museus, sense que es pugui considerar el seu fill directe i continuador de l'art que vingui”. Encara podríem afirmar que és possible que la nostra època representi un parèntesi decadent entre dos etapes brillants encara per definir. També és possible, que precisament la manca de referents sigui un valor encara no apreciat per l'ésser humà actual; en el camp creatiu som per primera vegada a la història lliures d'escollir el camí que millor ens representi sense cap límit moral o físic, és a punt de començar una nova època d'esplendor que encara no sabem apreciar?. Qui ho sap. El sentit de la perspectiva se'ns escapa i nosaltres ja no hi serem per explicar-ho.

* * *

Tots els poetes, quan són joves, intenten la poesia d'una manera més o menys encertada. N'hi ha casos molt mínims, per cert, en què el poeta jove mostra unes qualitats excepcionals i ja des dels primers poemes són reconeixibles. Aquest fenomen, però, no és l'habitual. El més normal és que el poeta jove jugui amb la paraula, que es mostri a si mateix l'enginy de la combinatària, que pugui sentir atracció per les tècniques avantguardistes i després de molts nyaps, aconsegueixi algun vers que no sembli escrit per ell, un primer indicatiu de poesia.

De vegades l'examina, l'observa, de vegades el defuig. Encara no deu ser prou madur per a ser poeta això dependrà del seu grau d'observació, de sagacitat, de si es capaç de percebre que aquell vers pot ser el filó de la seva obra futura.

La veu pròpia vindrà més tard, si es que arriba, però alguns editors s'entesten que l'obra dels poetes sigui reconeixible des d'un primer llibre. Com si la vida no tingués prou alts i baixos i hom hagués de respondre a una fidelitat mal entesa. La fidelitat comença per un mateix, només amb la

confiança posada en el propi creixement personal, individual i complex. Sovint però, el nostre creixement personal es branquifica i la nostra identitat esdevé metamòrfica. Molts cops una lluita entre contraris es lliura per definir-nos de cara a l'exterior. ¿No serà més important, doncs, l'evolució de la qualitat del poeta, sense importar els sacrificis que hom hi cregui necessaris, abans que la demanda d'una coherència d'un estil propi?

Molt em temo que la postura de certs editors i crítics és conservadora; els primers perquè aspiren a que el poeta tingui un cert compromís amb el lector, entenent d'entrada que al lector no li agraden les sorpreses. És clar que les sorpreses per a un empresari sempre són riscos a tenir en compte i des d'aquest punt de vista es poden entendre les seves pors; els segons, perquè aspiren a establir els seus propis criteris en aquest camp i no hi ha res més terrible per a un críic que no poder criticar l'obra per inclassificable.

Personalment crec que la veu pròpia ha de ser la suma de totes les veus que s'han usat durant la vida creativa de l'autor. Només des de la distància, es pot comprovar que hi ha elements de cohesió inherents a l'autor. El cas més significatiu ha estat el de Fernando Pessoa marcat per heterònims que han marcat la seva pròpia veu. Això Alvaro Campos, Alberto Caeiro i Ricardo Reis, per citar-ne alguns, només tenen en comú haver sortit de l'imaginari poètic de Fernando Pessoa. Ara després de llargs estudis podem saber que les obsessions dels seus personatges responen a l'obsessió del seu discret autor. Aquest fenomen de la literatura portuguesa demostra que de la fragmentació identitària i poètica de Pessoa, ha sortit la seva veu pròpia, única i irrepetible. I més important encara és que ha col·locat la literatura portuguesa en el mapa de la literatura contemporània del món. Seria bo, que editors i crítics tinguessin en compte aquest exemple.